

52 پرسپاری

فەلسەفە، لۆجیک و کۆمەلایەتی

بۆ منداڵان، قوئاغی سەرەتایی

نووسینی

کەریم مستەفا

وەشانی کۆمەك ©2006

سلیمانی - کوردستان

www.komak.nu

" ھەرگىز ستايشى ۋەلەم مەكە، بەلەم ھەمىشە رېز لە پىرسىيار بگرە! "

لەپۇمانى (ھەلەو، كى لىرەيە؟) نووسىنى، يوستەين گاردەر، ۱۹۹۶ ئۇسلۇ

ناوى كىتەب : 52 پىرسىيارى فەلسەفى، ئۇجىكى و كۆمەلەيەتى

نووسەر : كەرىم مستەفا

ۋەشانى كۆمەك 2006 سلىمانى

تىراز : 1000 دانە

چاپخانى :

ئادرېس : سلىمانى، شەقامى

پروونکردنه‌وه

هممو ئه‌وانه‌ی له‌گه‌ل منداڵانداکارده‌که‌ن، چ له زارپوځانه و چ له قوتابخانه سه‌ره‌تاییه‌کاندا و دایکان و باوکانش، گه‌ل جار پرووبه‌پرووی پرسیار گه‌لێکی سه‌خت، له‌لایه‌ن منداڵانه‌وه، ده‌بنه‌وه. منداڵان زۆربه‌یان گچکه‌ فه‌یله‌سوفیکن و پرسیار ی زۆر سه‌خت ده‌که‌ن، که وه‌لامدانه‌وه‌یان ئاسان نیه. گه‌ر وه‌لامیشیان بدریته‌وه، دیسان ده‌بیته‌ مایه‌ی پرسیار ی نوێ، له‌لایان. ئایا ده‌بیته‌ گه‌وره‌کان وه‌لامی گشت پرسیار یکی منداڵان بده‌نه‌وه؟ وه‌لامی ئهم پرسیاره، به‌لێ و نه‌خێره. به‌لێ ده‌بیته‌ وه‌لامی ئهو پرسیارانه‌یان بده‌ینه‌وه، که وه‌لامه‌کانیان ده‌زانین. نه‌خێر نابێته‌ وه‌لامی پرسیار یکیان بده‌ینه‌وه، که خۆمان وه‌لامه‌که‌ی نازانین و زۆر راشکاوانه، بلێین "نازانم". گه‌رچی ده‌شی "نازانم" که‌م منداڵ ناویمیدبکات، چونکه زۆربه‌ی منداڵان پێیانوایه، گه‌وره‌کان وه‌لامی گشت پرسیار یکیان له‌لایه، به‌لام به‌بار یکی دیکه‌دا، ده‌روازه‌یه‌کی دیکه‌ بۆ بیرکردنه‌وه‌ی منداڵان ئاواله‌ده‌که‌ینه‌وه، که خۆیان عه‌ودا‌ی په‌یدا کردنی وه‌لام بن. دیسان "نازانم" ئاماژه‌یه‌کی دیکه‌یان پێده‌دات، که پرسیار گه‌لێک هه‌ن، وه‌لامه‌کانیان هه‌روا ئاسان نیه و بیرکردنه‌وه و خۆماندوو کردنی ده‌وێته‌. نابێته‌ له‌و پوانگه‌ چه‌وته‌وه هه‌لسوکه‌وت له‌گه‌ل منداڵا بکریته‌، که منداڵ "منداڵه" و ده‌کریته‌ به‌ هه‌ر وه‌لامێک قایل بێته‌. ئه‌وانه‌ی به‌و دیده‌وه له‌ منداڵان ده‌روان، ده‌بیته‌ له‌و فاکته‌ تییگه‌ن که منداڵ پرسیار ی گه‌ل سه‌خت و ئالۆزی به‌خه‌یاڵدا دین، که گه‌وره‌کان له‌به‌رانبه‌ریاندا، دۆشاده‌مین و هیچ وه‌لامیکیان پێنیه!

ئه‌وه ئه‌نگیزه‌ی پرسیار کردنه، وا له منداڵ ده‌کات، له‌خوی، که‌سانی دیکه، ژینگه، کلتور، کۆمه‌ل، یاساوپرسا و ئایین، تییگات. له‌و پوانگه‌یه‌وه، که هیچ پرسیار یک بێمانا و بێمه‌به‌ست نیه، ده‌بیته‌ منداڵ ئازادی ته‌واوی هه‌بیته‌ له‌ پرسیار کردندا و نابێته‌ به‌هیچ بیانویه‌کی، دینی و کۆمه‌لایه‌تی و کلتوریه‌وه، پێگه‌ی پرسیار کردنی لیبگیریت. گه‌ر ئیمه (گه‌وره‌سالان) برومان به‌وه هه‌بیته‌، که ژیان خوی پرسیار یکی گه‌وره و ئالۆزه، ئه‌وا نابێته‌ خوی پرسیار کردن له منداڵاندا خه‌فه‌بکه‌ین. هه‌ر کاتیێک مرو‌ف ئه‌نگیزه‌ی پرسیار کردنی تیدا خه‌فه‌کرا، ئیدی به‌های مرو‌فانه‌ی خوی له‌ده‌ستده‌دا و په‌نگه هه‌رئوه‌ کۆتایی می‌ژووش بێته‌!

مه‌به‌ستی ئهم پرسیار گه‌له‌ وه‌نه‌یه، منداڵان بکات به‌ فه‌یله‌سوف، یان به‌ گه‌نجینه‌ی زانیاری! به‌لکو ئامانج ئه‌وه‌یه ئه‌نگیزه و خوی پرسیار کردنیان زیاتر به‌هه‌ژینیته‌. ده‌بیته‌ منداڵان به‌بۆچوونی خۆیان وه‌لامی پرسیاره‌کان بده‌نه‌وه، ته‌نها (گه‌ر پێویست بوو) به‌مه‌به‌ستی پروونکردنه‌وه کۆمه‌کیان بکریته‌. مه‌رج نیه هه‌موو پرسیاره‌کان وه‌لامیان هه‌بیته‌، په‌نگه هه‌ندیکیان پرسیار دروستبکه‌ن! بۆچی 52 پرسیار؟ 52 ژماره‌ی هه‌فته‌کانی ساڵه و هه‌ر هه‌فته‌ی پرسیار ی، تا کات له ئه‌رکه‌کانی قوتابخانه نه‌گرت و منداڵیش کاتی ته‌واوی هه‌بیته‌ بۆ بیرکردنه‌وه له پرسیاره‌کان. له‌کۆتایی هه‌ر پرسیارایکدا، له‌که‌وانه‌یه‌کدا نووسراوه (بنووسه/پرسیار بکه/وینه بکیشه)، په‌نگه به‌یه‌کێ له‌و سێ شیوازه، یان به‌هه‌رسی شیوازه‌که، منداڵ بتوانیته‌ راوبۆچوونی خوی له‌سه‌ر پرسیاره‌کان ده‌ربریته‌.

که‌ریم مسته‌فا ئۆسلو، دێسمبه‌ری 2005

1- تۆ كىيىت؟ تۆ چۆن دروست بوويت؟ (بنووسه / بپرسیه / وینه بکیشه)

2- به پروای تو زیان کهی دهستی پیکردووه؟ ئه ی ئایا کوتایی ههیه؟ (بنووسه / بپرسه)

3- برواده كهيت له سهر ئه و ئهستیره بهرزانهی ئاسمان زیان ههبیته؟ گهر زیان لهوئ ههبیته، دهبیته ئه و
زینده وه رانهی ئهوئ چوئن بن؟ (بنووسه/ بپرسه/ وینه بکیشه)

4- بېتە بەرچاوت گەر مروّف وهك پووهك له زهويدا برويت. ئهو كاته مروّف چۆن دهبيت؟ (وينه بكيشه/ بنوسه/
بېرسه)

5 - ئايا تۆ جوانىت؟ زىرو زىرهكىت؟ جوانى وزىرهكى چىن؟ (بنووسه/بىرسه)

6- تۆ ھەست دەكەيت؟ ھەست بە چى دەكەيت؟ (بنوسە / وینە بکیشە)

7- برپوا دهكهيت خهلكي ديكهش ههست بكهن؟ دهتواني ههسته كاني خوٲ و ههستهكاني ئهوان ببينيت؟ چوٲ؟
(بنووسه / پرسياربكه)

8- ئايا زىندەوەرەكانى دىكە (ئازەل، مېروو، بالندە، ماسى،) ھەستىيان ھەيە؟ ھەست بە ئازار دەكەن، يان دلىان تەنگ دەبىت؟ تۆ ھىچ زىندەوەرېكت بىنيوہ لە كاتى ئازاركېشاندا؟ (بنووسە / بېرسە)

9- گەر تۆ بتوانیت خۆت بکهیت به زیندهوهریکی دیکه، خۆت دهکهیت به چ زیندهوهریك؟ بۆ؟ (بنووسه/ وینه
بکیشه)

10- بېروا دەكەيت، درەخت و گۆل وگيا، ھەستيان ھەبىت؟ چ گۆلېك لەلاى تۆ جوانترين گۆلە؟ چ ميوەيەك لە لاى
تۆ خۆشترين ميوەيە؟ (بنووسە/وینە بکيښە/بېرسە)

11- ئايا تۆ بىر دەكەيتەو؟ بىر لە چى دەكەيتەو؟ (بنووسە / ويّنه بکيّشه)

12- ئايا مروّف به بېر كړنه وه خوۍ دهناسيټ، يان ده بټ خوۍ بناسيټ، بوئه وهۍ بېر ده كاته وه؟ (بنووسه/ بېرسه)

13- ئايا تۆۋەنلەپ بېسىنى گۆرانى و مۇسقىقا دەكەيت؟ ھەز لە وئىنە كىشان دەكەيت؟ ھەزت لە تەماشاكردنى پەيكەر ھەيە؟ چوويت بۆ سەيرى شانۆگەرى؟ ھەزت لە دانس و ھەلپەركى ھەيە؟
(بە ھەموو ئەو «كارانە» دەللىن ھونەر و بە ئەو كەسانەى ئەو كارانە دەكەن دەللىن ھونەرمەند) ئىيستا دەزانى ھونەر چيە؟ ھەز دەكەيت ببىت بە ھونەرمەند؟ (بنووسە/بېرسە)

14- ھەزدەكەيت وەرزش بکەيت؟ چ وەرزشيک؟ ئايا دەزانى وەرزش بۆلەش ساغى پيويستە؟چۆن دەزانيت لەش ساغيت؟ ئايا لەش ساغى خۆشە؟ (بنووسە / بپرسە)

15- گەر لەش ساغبىت ، دەبىيت كارىكهيت؟ بۆ پىويستە كار بكهين؟ ئايا ئىمه دەژين بۆئەوهى كار بكهين، يان دەبىيت كار بكهين بۆ ئەوهى بژين؟ (بنووسە/ بپرسە)

16- گەر تۆكەسكى ھاندېكەپ بېت، چۆن كارەكانى رۆژانەت دەكەيت؟ گەر ھاندېكەپ نېت، ئايا بېر لە كەسانى ھاندېكەپ دەكەيتەو چۆن ئەر كەكانى قوتابخانەيان جىيەجى دەكەن؟ (بنووسە / بېرسە)

17- پيٽخوشه له قوتابخانه دهخوينيت؟ بو پيويسته له قوتابخانه بخوينين؟ (بنوسه / بپرسه)

18- كام وانهيته له هموو وانه كاني ديكه له لاخوشتره؟ بۆ؟ (بنووسه)

19- بۆ دەبىت فيرى ماتماتيك بىين؟ ھەر بۆ ئەوھى بتوانين ھەموو "شتىك" بژمىرين؟ ئەى دەزانيت ئەو "شتانە" چين كە ناتوانين بيانژمىرين؟ (بنووسە / بپرسە)

20- ئايا پيويسته فيري وانه زانياريه كاني ديكه ببين؟ بو، كهلكيان چيه؟ (بنووسه/ بپرسه)

21- ئایا پێویسته جگه له زمانى كوردى، فێرى زمانى ديكه ببین؟ بۆ؟ جگه له كوردى، تۆ چ زمانىكى ديكه دهزانیت؟ دهتوانیت بهو زمانه وهلامى ئهم پرسىاره بدهیتهوه؟ (بنووسه)

22- دەزانىت سالىڭ، چەند ھەفتە، چەند رۆژ، چەند سەعات و چەند دەقىقەيە؟ تۆ تا ئىستا چەند دەقىقە
ژياويت؟ (بېرسە / بنووسە)

23- گەر مرقۇقئىك تەنھا 24 سەعات بژى، بەپرۋاى تۆ چۆن كاتەكەى بەكاردەھىنئىت؟ تۆ دەتوانى يارمەتى بدەيت
و كاتەكانى بۆ رېكبخەيت؟ (بنووسە)

24- تۆچۆن سەعاتەكانى رۇژىكى زىانت بەكار دەھىنىت؟ بۆنمونه له سەعات 8 ى بهيانى بۆ سەعات 8 ى
ئىواره؟ (بنوسه)

25- دەزانىت دەبىت مروف لى شىو و رۇژىكىدا 8 سىاعات بىخەۋىت؟ تۆچەند سىاعات دىخەۋىت؟ بۇ دەبىت بىخەۋىن؟
ئايالەمموو زىندەۋەرىك پىۋىستى بە خەۋەيە؟ (بىنوسە/بىرسە)

26- زۆربەى ئەو كاتانەى كە تىيدا خەوتوين، خەون دەبينين. تۆ خەون دەبينيت؟ دەتوانى خەونىكى خۆت
بگىرپىتەوہ؟ (بنووسە)

27- ئايا خەون پەيوەندى بە پوداۋەكانى زيانى رۆژانەمانەۋە ھەيە؟ ئەو "شتەي" لە زياندا ئاۋاتەخۋازىن،
دەتۋانىن لە خەوندا بەدەستى بەيىنىن؟ تۆخەونىكت بىنيۋە و ھاتبىتە دى؟ (بىرسە/ بنووسە)

28- برواده که یت زینده وهره کانی دیکه خهون ببینن؟ ده بیټ خهون به چیه وه ببینن؟ ده توانی خهونیکی خوت،
یان خهونیکی زینده وهریکی دیکه وینه بکیشیت؟ (بپرسه/ وینه بکیشه)

29- ھەوا، ئاۋ، خاك و ووزە (ئاگر)، سەرچاۋەى ژيانن. نابىت پىسبكرين و زيادەپۇيى بكرىت لە بەكارھىنانياندا.
برۋادەكەيت گەريەكىك لەو سەرچاۋانە نەمىنن ژيان بەردەوامبىت؟ بۇ؟ (بىرسە / بنووسە)

30- زینگه، ئه و شوین و دهوروبه ره ی لییده ژین، ده بیټ ئاگاداریبین و پاک رایبگرین. بو؟ تو به تهنگ زینگه که ی خۆته وه دیټ؟ چۆن؟ (بیرسه / بنووسه)

31- تۆ سروشتت لہلاجوانہ؟ چیاوگرد، دہشت و دۆل، دارستان و بیابان، کامیانت لہلاجوانترہ؟ بۆ؟(وینہ بکیّشہ / بنووسہ)

32- دەزانىت خۇشەويستى چىيە؟ چۆنى پېئاسەدەكەيت؟ تۆ كىت، يان چىت زۆر خۇشەويىت؟ بۆ؟ (بنووسە/ويىنە
بكىشە)

33- ئايا تۆھمەموو كەسكى، يان "شتىكى" خوشەويستت لەلا جوانە؟ يان ھەموو كەسكى، يان "شتىكى" جوانت لەلا خوشەويستە؟ بۆ؟ (بنووسە)

34 - كەسانى دىكە (خوشك و براكتەت، ھاورپىكەت) چۆن بزائى كە تۆ خوشتدەوئىن؟ ئايا پىويستە خوشەويستى دەربىرپىت، يان ھەر بە نھىنى بمىنىتتەو؟ بۆ؟ (بنووسە / بىرسە)

35- مړوځ له سګې ډایګېدا به تهنه‌ایه، که ده‌خه‌وټ هره بوځوۍ ده‌خه‌وټ. که نه‌خوښده‌بټ هره بوځوۍ نه‌خوښده‌بټ، که ده‌شمريټ هره بوځوۍ ده‌مريټ. ئایا مړوځ تهنه‌ایه یا نه‌میشه له‌ګه‌ل که‌سانی ډیکه‌دایه؟
(بنووسه/ بپرسه)

36- تۆھەندى جار ھەست بەتەنھايى دەكەيت؟ بۆ؟ پروادەكەيت كەسانى دىكەش ھەروەك تۆ، ھەندى جار ھەست بەتەنھايى بکەن؟ (بنووسە / بپرسە)

37- بېروادەكەيت كەسانى دەوروبەرت ھەمىشە، يان ھەندى جار لىتتتتدەگەن؟ ئەى تۆ ھەمىشە يان ھەندى جار
لەواندەگەيت؟ بۆ؟ (بنووسە / بېرسە)

38- ھەندى جار، بەھەندى كارى مروڧ دەگوتريٲ ھەلە، چۆن دەزانين كاريك "ھەلەيە"، يان "راستە" گەر كەسانى دەوروبەرت ھەلەيان كرد، ئاگاداريان دەكەيتەوہ؟ ئەى تۆ ھەزدەكەيت ئەوانيش تۆ لە ھەلەكانت ئاگاداربكەنەوہ؟ بۆ؟ (بنوسە / بپرسە)

39- تۆۋەن دەرىجىدە، ھەركارىيەك، يان ھەرىكەتلىك بولۇپ بېرىش، بىئەھۋەي كەس رېگەت لىيىگىرىيە؟ بۇ؟ بىرۋادەكەيت
كەسانى دىكەش ھەمان ھەزىيان ھەبىيە؟ (بىنۋوسە/بىرسە)

40- گەر ھەموو كەس يېڭى، ھەر كارىڭكى ويىست، بەدلى خۇي بېكات و ھەر شتتېڭكى ويىست بەدلى خۇي، بېيات،
بەپرۋاي تۆ چى رۇدەدات؟ ئايا ژيان ئاسانتر دەبىت، يان ئالۇزتر دەبىت؟ (بنووسە / بېرسە)

41- ياسا و رېيسا، بهرنامه و پلانيكن، مروّف بۇ رېكخستنى ژيان و پەيوەندى نىوان تاكەكان و كاروبارى پوژانە، دايرشتون و نووسيوني، پروادەكەيت گەر ھەموو كەسك پەيرەوى ئەو ياساiane بكات، ژيان خوشتريان ئاسانتر بېيت؟ بۇ؟ (بنوسە / بېرسە)

42- به‌گویره‌ی یاسا، ده‌بیّت توّ په‌یره‌وی هه‌موو یاساکان بکه‌یت، ئەگەرنا، سزاده‌دریّت! چۆن ده‌زانیت
ئەوکه‌سانه‌ی، که یاساکانیان داناوه، "هه‌له‌"نین؟ ئەه‌ی ئەگەر یاسایه‌کت به‌دلّ نه‌بوو، هه‌ر په‌یره‌ویده‌که‌یت؟ بوّ؟
(بنووسه)

43- جلوبەرگ پۆشین. مافیکی تاییهتی تاکهکەسه، بەلام هەر لهو پۆژهوهی لهدایکههیین، خیزان، کلنور، دین، ریساکانی ناو کۆمهڵ، بریاردهدن، ئیمه چ جۆره جلوبەرگیك پۆشین! ئایا ئیمه دهتوانین (لههەرشوینیک و لههەر کاتیکدا) ئەو جلوبەرگه‌ی هه‌زمان لێیه‌تی، بیپۆشین؟ (بنوسه)

44- فەيلەسوفىك گوتويەتى : "دەبىت بەشتەى كەدەيخۇيت". ئايا تۆ پېش ئەوہى خواردنىك بخۇيت، بىرلە خواردنەكە دەكەيتەوہ؟ ئايا گەر تۆ، سىۋىك يان گۆشتى ماسى و بەرخ و مريشك بخۇيت، ئيدى دەبىت بەوانە؟
(بنوسە)

45- ھەموو مرقۇڧىك شىاوى ئەوھىيە رېزى لىيگىرئىت! بەلام (لە ھەندى كات و ھەندى شوئىندا) ھەندى كەس بەھوى (دەستەلات، دەولەمەندى، پلەى زانستى و رۆشنىبرى و ھونەرى و پرووخسار) يانەوھ، رېزى زورتريان لىدەگىرئىت. ئايا تۆ رېز لە خودى مرقۇڧەكان دەگرىت، يان پلەوپايەيان؟ بۆ؟ (بنووسە)

46- بە، شىعر، چىرۆك، رۆمان، پەخشان و دراما، ... دەگووترىت ئەدەب. زۆركەس برۆايان واىە كە ئەدەب، ژيان جوانتر دەكات! تۆ دەلىيت چى؟ بىنەبەر چاوت، گەر ئەوانە ھىچيان نەبوونايە، ئايا ئەوكاتە ژيان چۆن دەبوو؟ ئايا تۆ كام لەو بابەتانەى ئەدەب دەخوینىتەو؟ بۆ؟ (بېرسە / بنووسە)

47- بۆ دەبیّت منداڭ بەقسەى داىك و باوك و مامۆستا و كەسانى لەخۆى گەورەتر، بكات؟ ئەى ئەگەر ئەو گەورانە "هەلە" بن، ھەردەبیّت بەقسەیانبكات؟ ئایا دەبیّت منداڭ بەقسەى كەسىكى گەورە بكات كە نەیناسیّت؟ بۆ؟ ئایا تۆتەنھا بەقسەى ئەوكەسانە دەكەیت كە دەیانناسیّت؟ بۆ؟ (بنووسە)

- 48- کاتيڪ ڪه داوات ليڏهڪن، ڪاريڪ بڪهيت، يان ئهركيڪ جيڀهجي بڪهيت، لهبر چي ئهو ڪاره، يان ئهو ئهركه، جيڀهجي دهڪهيت :
- لهبر ئهوهي بروت بهو ڪاره، يان ئهركه ههيه؟
 - لهبر ئهوهي ڪهسيڪي له خوت گهورهتر داواي ليڪردوويت؟
 - لهبر ئهوهي ياسا برياري داوه؟
 - لهبر ئهوه ئهو ڪاره، يان ئهركه خوشه؟
 - لهبر ئهوهي لهوه دهرسيت گهر ئهو ڪاره يان ئهركه جيڀهجي نهڪهيت سزابرييت؟ (بنوسه/ بپرسه)

49- ئايا پيويسته يارمه تي كه ساني ديكه بدهين؟ بو؟ ئايا ده بيت تهنه يارمه تي ئهوكاسانه بدهين كه ده يانناسين، يان يارمه تي ههركه سيك بدهين، كه پيويستي به يارمه تي هه بيت؟ (بنووسه / بپرسه)

50- كاتىك كە يارمەتى كەسىك دەدەين، ئايا ئەو كارە بۇ ئەو دەدە كەين تا دلى خۇمان خۇشكەين، يان دلى ئەو
كەسە خۇشكەين؟ (بنووسە)

51- برپواده کهیت، مرؤف و زینده وەر و پوهک و سروشت و کهون، هەرله خووه دروست بووبن؟ یان خودا دروستی
کردوون؟ (بنووسه / بپرسه)

52- برپواده كهيت، ئه گهر پرسىار كردن نه بوايه، ژيان ئاسانترده بوو، يان ئالۆزتر؟ (بنووسه)

52

PHILOSOPHICAL,
LOGICAL AND SOCIAL QUESTIONS

FOR CHILDREN

BY : KARIM MUSTAFA

KOMAK, 2006
www.komak.nu
PRINTED IN SULAIMANY – KURDSTAN